

วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทย
ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๕๔ - ๒๔๗๕

นายสุวิทย์ ไพบยวัฒน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

แผนกวิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๒

Rural Economic Evolution of Central Thailand

1851 - 1932

Mr. Suvit Phaithayawat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts
Department of History
Graduate School
Chulalongkorn University

1979

หัวข้อวิทยานิพนธ์   วิวัฒนาการ เศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทย
ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๗๕

โดย   นายสุวิทย์ ไพทยวัฒน์

แผนกวิชา   ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา   รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อำนวยให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาโทประวัติศาสตร์.

สุประสิทธิ์ มุมนาก

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุประสิทธิ์ มุมนาก)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ชิตินา พิทักษ์ไพรวรรณ

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ชิตินา พิทักษ์ไพรวรรณ)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา)

บุญกร กาญจนจาวี

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญกร กาญจนจาวี)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หัวข้อวิทยานิพนธ์   วิวัฒนาการ เศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทย
ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๗๕

ชื่อนิสิต   นายสุวิทย์ ไพทยวัฒน์

อาจารย์ที่ปรึกษา   รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

แผนกวิชา   ประวัติศาสตร์

ปีการศึกษา   ๒๕๒๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ วิเคราะห์วิวัฒนาการ เศรษฐกิจชนบท ในภาคกลาง
ของประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๗๕ วิทยานิพนธ์ต้องการตอบ
คำถามว่า สภาพเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของไทยเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร
ภายหลังจากการเปิดประเทศต่อการค้าระหว่างประเทศใน พ.ศ. ๒๓๙๔

วิธีการศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ โดยอาศัยข้อมูล
จากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นสอง และจากการสัมภาษณ์ชาวนาสูงอายุในชนบท

ผลของการวิจัย พบว่า สภาพเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของไทยก่อนการ
เปิดประเทศให้มีการค้าเสรีใน พ.ศ. ๒๓๙๔ นั้น มีลักษณะเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ
แต่หลังจากการเปิดประเทศให้มีการค้าเสรีใน พ.ศ. ๒๓๙๔ แล้ว สภาพเศรษฐกิจ
ชนบทในภาคกลางของไทยก็กล่าว ได้เปลี่ยนแปลงพื้นฐานของเศรษฐกิจจากระบบ
การผลิตเพื่อยังชีพ มาเป็นระบบการผลิตเพื่อการค้า และเปลี่ยนระบบการแลกเปลี่ยน
จากการแลกเปลี่ยนโดยตรง มาเป็นการแลกเปลี่ยนโดยใช้เงินเป็นสื่อกลาง การ
เปลี่ยนแปลงทั้งสองประการนี้ ทำให้เศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของไทยถูกเชื่อมโยง

กับเศรษฐกิจของโลกอย่างไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ ในขณะที่เดียวกัน การเปลี่ยนแปลง
ทั้งสองประการดังกล่าวที่เกิดขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอก
หมู่บ้าน ไม่ได้เกิดจากภายในหมู่บ้าน จึงมีผลทำให้สภาพเศรษฐกิจชนบทในภาคกลาง
ของไทยมีวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจที่ช้ามาก ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้นี้ได้มีผลสืบเนื่องมา
จนถึงปัจจุบัน.

Thesis Title Rural Economic Evolution of Central Thailand
1851 - 1932

Name Mr. Suvit Phaithayawat

Thesis Advisor Associate Professor Chátthip Nartasupha, Ph. D.

Department History

Academic Year 1978

Abstract

This thesis is an analysis of the evolution of the rural economy of Central Thailand, 1851 - 1932. The thesis wants to answer how the rural economy changed after the opening of the country to foreign trade in 1855.

The method of studies is a historical one. The thesis utilizes primary sources, secondary sources and interviews of old - aged farmers.

The research finding is that Central Thailand's rural economy before the starting of free trade in 1855 was a self-sufficient economy. After the starting of free trade, Central Thailand's rural economy changed from a self - sufficient economy to a commercial economy. In addition, money was increasingly used, while barter trade diminished. These changes automatically linked the rural economy of Central

Thailand to the world economy. However, since the changes were conditioned by external trade instead of indigenous factors at the village level, the process was slow and not fundamental.

กิติกรรมประกาศ

จุดเริ่มต้นของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เกิดจากข้อเสนอแนะของรองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่โลกรูณาให้แก่ผู้เขียน ข้อคิดเห็น คำแนะนำ และความช่วยเหลืออันมีค่าที่ไม่อาจประมาณได้ เป็นสิ่งที่ผู้เขียนได้รับโดยสม่ำเสมอจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคุณจรรยา นาถสุภา นับตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงเมื่องานนี้ได้สำเร็จลุล่วงไป ความคิดเห็นและคำวิจารณ์จากรองศาสตราจารย์ อธิมา พิทักษ์ไพรวรรณ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร กาญจนจარი ได้มีส่วนอย่างมากที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณท่านเหล่านี้เป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ท่านที่กล่าวนามต่อไปนี้ ที่ได้ให้ความรู้ทางวิชาการและคำแนะนำต่าง ๆ ที่มีประโยชน์แก่ผู้เขียนอย่างมากในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คุณวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วุฒิชัย มุลศิลป์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธี ประศาสน์เกรมธุ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รัตนา สายคณิต ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มณิศรี พันธุลาภ อาจารย์ แฉ กิลกวิทย์รัตน์ ดร.อัมมาร์ สยามวาลา อาจารย์ไพฑูรย์ สายสว่าง ดร.มนตรี เจนวิทย์การ น.ร.ว. ดร.รุจยา อาภากร ดร.เอี่ยม ฉายางาม Dr. Kennon Brezeal, Dr. Benjamin A. Batson, Dr. Edward B. Fallon ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) อาจารย์ตรี อมาตยกุล และ ดร.ชจร สุขพานิช (ผู้ล่วงลับไปแล้ว)

ขอกราบขอบพระคุณชานาในชนบทของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ฉะเชิงเทรา สระบุรี และนครปฐม ที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตให้แก่ผู้เขียนด้วยความเข้าใจและเต็มใจให้ความรู้แก่ผู้เขียน ซึ่งมีประโยชน์มากต่องานวิจัยฉบับนี้

คำแนะนำ ความช่วยเหลือ และการออกไปสัมภาษณ์ในบางครั้งของ
คุณสุนทรী อาสะไวย์ และคุณอนันต์ วิริยะผล แห่งสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ เป็นสิ่งที่ผู้เขียนขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

คุณสุชามา เศษาคิวังศ์ ณ อยุธยา แห่งสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง
และเจ้าหน้าที่ทุก ๆ ท่าน ในการใช้เอกสารของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุด-
แห่งชาติ หอสมุดกลาง และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร หอสมุดกลาง และหอสมุด
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
หอสมุดสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ หอสมุด A.U.A. หอสมุด British
Council หอสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ และหอสมุดรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย หอสมุดสยามสมาคม และหอสมุดประชาชน จังหวัดฉะเชิงเทรา ทำให้
งานดังกล่าวเป็นไปได้ด้วยความราบรื่น ผู้เขียนขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณสำหรับความช่วยเหลือของ คุณเสรีลักษณ์ ตักค์เกรียงไกร
คุณกิตติ ตันไทย คุณทวีศิลป์ สืบวัฒนะ คุณจำเริญ ชมदारว คุณธงชัย เจษฎาชีวิน
คุณประพิศ จันทร์พฤกษา คุณชนิษฐา อภัยวงศ์ และ คุณสมถวิล จะเกร็ง ที่ได้ให้
ความช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นอย่างมาก

ท้ายสุด สำหรับความรัก กำลังใจ ความห่วงใย และการสนับสนุนการศึกษา
จากคุณพ่อ คุณแม่ พี่น้องทุกคนแห่งตระกูล "ไพทยวัฒน์" และ คุณเสาวภา ภาระพฤติ
เป็นสิ่งที่ผู้เขียนต้องกราบขอบพระคุณ และขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้.

สุวิทย์ ไพทยวัฒน์.

กั

ชานาไทยในทุกภาคของประเทศ

ใน

ปีแห่งชานา

พ.ศ. ๒๕๒๒

สารบัญ

๖

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย		ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		ฆ
กิตติกรรมประกาศ		จ
รายการแผนที่ประกอบ		ช
รายการตารางประกอบ		ฉ
รายการรูปภาพประกอบ		ญ
บทนำ		๑
บทที่ ๑	สภาพทั่วไปของชนบทภาคกลาง	๘
บทที่ ๒	ลักษณะความเป็นอยู่และเศรษฐกิจของชนบท ก่อนการเปิดประเทศ ให้มีการค้าเสรีใน พ.ศ. ๒๓๙๘	๔๐
บทที่ ๓	ลักษณะความเป็นอยู่และเศรษฐกิจของชนบท หลังการเปิดประเทศ ให้มีการค้าเสรี พ.ศ. ๒๓๙๘	๑๒๖
บทที่ ๔	บทสรุป	๒๓๐
บรรณานุกรม		๒๓๓
ภาคผนวก		๒๖๒
ประวัติผู้เขียน		๒๓๑

รายการแผนที่ประกอบ

หน้า

แผนที่

แผนที่ ๑	ระบบแม่น้ำสายใหญ่ของประเทศไทย	๕
แผนที่ ๒	เขตโครงสร้างและลักษณะภูมิประเทศของที่ราบ ภาคกลาง	๑๑
แผนที่ ๓	แสดงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์กายภาคในแถบบริเวณ ที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง	๑๖

รายการตารางประกอบ

ตารางที่	หน้า
๑. แสดงปริมาณการส่งชาวออกจำหน่ายต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๗ - ๒๔๗๕	๑๒๘
๒. ราคากระเบื้องในที่ต่าง ๆ พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๔๗๕	๑๘๒
๓. แสดงรายจ่ายสำหรับค่าเครื่องมือในการทำนา ก่อน พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๗๕	๑๘๔
๔. แสดงรายจ่ายเครื่องอุปโภคบริโภค รวมทั้งลูกจ้าง ๘ คน ใน ๑ ปี ในเนื้อที่ ๑๐๐ ไร่ ในช่วงระยะเวลา ก่อน พ.ศ. ๒๔๔๘ - ๒๔๗๕	๑๘๖
๕. แสดงค่าใช้จ่ายในพันธุ์ข้าวปลูกของชาวนาในปีต่าง ๆ สำหรับที่นา ๑๐๐ ไร่	๑๘๘
๖. การเปลี่ยนแปลงการเก็บกานาใหม่ พ.ศ. ๒๔๔๘	๒๒๔
๗. แสดงพื้นที่นา ชั้นที่นา และกานา พ.ศ. ๒๔๕๒	๒๒๔
๘. การปรับปรุงอากาศกานาใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๕	๒๒๖

รายการรูปภาพประกอบ

รูปภาพที่

หน้า

๑.	ลักษณะหมู่บ้านริมคลอง	๒๒
๒.	ภาพวาดหมู่บ้านริมคลองในประเทศไทย	๒๗
๓.	ลักษณะหมู่บ้านริมทาง	๒๘
๔.	ภาพหมู่บ้านริมทาง	๓๐
๕.	ลักษณะหมู่บ้านคอน (Cluster Village)	๓๒
๖.	ภาพหมู่บ้านคอน	๓๓
๗.	ลักษณะหมู่บ้านกระจัดกระจาย (Scatter Village)	๓๔
๘.	ภาพหมู่บ้านกระจัดกระจาย	๓๕
๙.	การวิกน้ำเขานากวยแรงของชาวนา	๕๗
๑๐.	ภาพไถไม้ของชาวนา	๑๐๑
๑๑.	เคียวเกี่ยวข้าวและคราดไม้	๑๐๔
๑๒.	ครกและกระเบื้องหรือสากตำข้าว	๑๐๖
๑๓.	การนวดข้าวควยแรงสัตว์	๑๐๘
๑๔.	ชาวนาในสมัยรัชกาลที่ ๕	๑๔๐
๑๕.	เครื่องจักรสมัยใหม่จากตะวันตกที่หมอดำคัมเซิน (Adamsen) นำเข้ามาทดลองทำนาในทุ่งรังสิต	๒๐๖
๑๖.	ภาพวาดกระเพาะที่พอดคาหรือแมคคาชาวเปลือกนำมาตวงข้าว ที่ชาวนาแลกกับสินค้าของตน	๒๑๒